

André

Gide

Tohum

Ölmezse

5. BASKI

Çeviri: AYSEL BORA

♥ can
modern

ANDRÉ GIDE
TOHUM
ÖLMEZSE

Can Modern

Tohum Ölmezse, André Gide

Fransızca aslından çeviren: Aysel Bora

Si le grain ne meurt

© 1924, Éditions Gallimard

© 2010, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2010

5. basım: Şubat 2023, İstanbul

Bu kitabın 5. baskısı 1000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Şirin Etik

Editör: Alev Özgüner

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak tasarımı: Bilal Sarıteke

Baskı ve cilt: BPC Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.

Osmangazi Mah. Mehmet Deniz Kopuz Cad. No.17/1 Oda:1

Esenyurt, İstanbul

Sertifika No: 48745

ISBN 978-975-07-4921-6

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25 Sarıyer/İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

ANDRÉ GIDE
TOHUM
ÖLMEZSE

OTOBİYOGRAFI

1947 NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

Fransızca aslından çeviren

Aysel Bora

♥can

André Gide'in Can Yayınları'ndaki kitapları:

Kalpazanlar, 1989

Vatikan'ın Zindanları, 1989

Dünya Nimetleri ve Yeni Nimetler, 2000

Ayrı Yol, 2009

Chopin Üzerine Notlar, 2010

Kadınlar Okulu, 2011

Isabelle, 2011

Theseus, 2012

ANDRÉ GIDE, 1869 yılında Paris'te doğdu. Yazı hayatına 1891'de yayımladığı *Les Cahiers d'André Walter* (André Walter'in Defterleri) ve *Le Traité du Narcisse* (Narkissos Üzerine İnceleme) ile başladı. Bunları *Dünya Nimetleri* ve *Yeni Nimetler* (1897) izledi. En önemli eserlerinden biri olan *Ayrı Yol*'u 1902'de yayımladı. Gide'in yazar olarak ustalığı, üslubundaki açıklık ve duruluk, bir yandan kitaplarında ortaya koyduğu kaygılarıyla, öte yandan düşüncelerinin karmaşıklığıyla tam bir çelişki halindedir. Son derece duygulu ve insancıl bir roman olan *Pastoral Senfoni*'yi Gide'in en iyi eseri sayılan *Kalpazanlar* (1925) izledi. Bu tarihten sonraki eserlerinde toplum sorunlarını öne aldı. Her türlü önyargıdan uzaklaşıp yerleşik inanç ve düşüncelere körü körüne bağlanmaktan kaçınmayı önerdi. 1947'de Nobel Edebiyat Ödülü'ne değer görüldü. 1951'de öldü.

AYSEL BORA, 1943'te İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdikten sonra *Meydan Larousse* ansiklopedisinin çevirmen kadrosunda görev aldı. Bugüne değin, aralarında Jean-Paul Sartre'in *Aydınlar Üzerine*, Georges Simenon'un *Hollanda'da Bir Ev*, Amin Maalouf'un *Ölümcül Kimlikler*, Nathalie Sarraute'un *Şimdi* ve *Açınız* adlı yapıtlarının da bulunduğu pek çok kitabı dilimize kazandırdı.

Birinci bölüm

I

22 Kasım 1869'da doğdum. O günlerde ailem Médicis Sokağı'nda dördüncü ya da beşinci katta bir dairede oturuyormuş, birkaç yıl sonra başka bir yere taşındıklarından o daireyi hatırlamıyorum. Gene de balkonu hâlâ gözümün önünde; daha doğrusu balkondan görünenler: kuşbakışı meydan ve havuzun fiskiyesi – daha da net olarak hatırladıklarım, babamın kâğıttan kestiği, balkonun tepesinden fırlattığımız ve meydandaki havuzun üzerinde rüzgârla havalanıp Luxembourg Parkı'ndaki ulu kestane ağaçlarının tepesine takılan şeytan uçurtmaları.

Bir de oldukça büyük bir masa beliriyor gözümün önünde, herhalde yemek odasındaki, üzerine yerlere kadar sarkan bir örtünün serildiği masa; kapıcının arada bir bana gelen ben yaştaki oğluyla bu örtünün altına saklanırdık.

– Orada ne halt karıştırıyorsunuz bakayım, diye bağırdı dadım.

– Hiç. Oynuyoruz.

Ve mahsustan yanımıza aldığımız bir iki oyuncak güürültüyle sallardık. Gerçekte başka türlü eğleniyorduk: yan yana ama kesinlikle beraber değil, sonradan “kötü alışkanlıklar” dendiğini öğreneceğim şeyler yapardık.

Hangimiz hangimize öğretmişti bunu? Peki ilk öğ-

renen kimden öğrenmişti? Bilmiyorum. Bazen bir çocuğun bunları yeni baştan keşfettiğini kabul etmek lazım. Kendi adıma, bunu bana biri mi öğretti ya da bu zevki nasıl keşfettim, söyleyemem; ama hatırlayabildiğim kadarıyla bu hep vardı.

Aslında bunu anlatarak kendime haksızlık ettiğimi ve arkasından geleceklere biliyorum; bunun bana karşı kullanılacağını hissediyorum. Ama hikâyemin tek varoluş nedeni, gerçeğe uygunluk. Tutun ki, bunu günah çıkartmak için yazıyorum.

Ruhun tamamen şeffaflıktan, sevgi ve saflıktan ibaret olmasının istendiği o masum çağda, ben kendimde sadece karanlık, çirkinlik ve sinsilik görüyorum.

Beni Luxembourg Parkı'na götürürlerdi: ama öteki çocuklarla oynamaya yanaşmazdım, suratımı asıp dadımın yanında bir kenarda dururdum, oynayan çocuklara bakardım. Kovalarla sıra sıra kumdan kaleler yaparlardı... Dadımın başını çevirdiği bir anda aniden fırlar, kalelerin üstünde tepinir, hepsini ezerdim.

Anlatmak istediğim diğer bir olay daha acayip ve belki de bu yüzden olsa gerek, beni daha az utandırıyor. Annem bunu sonradan sık sık anlatmıştır, anlattığı hikâye hatırlamama yardımcı oluyor.

Babaannemi ve diğer akrabalarımızı görmek için yıldı bir kez gittiğimiz Uzès'te oldu bu: Akrabalar arasında, şehrin ortasında bahçeli eski bir evleri olan kuzenlerim Flaux'lar da vardı. Olay Flaux'ların evinde oldu. Kuzinim çok güzeldi ve bunun farkındaydı. Ortadan ayırarak topladığı simsiyah saçları, düzgün ve biçimli profiliyle (fotoğrafına tekrar baktım) pırıl pırıl cildini ortaya çıkarıyordu. Ben bu tenin parlaklığını çok iyi hatırlıyorum; çünkü onunla tanıştırıldığım gün, üzerinde yaka oyuğu çok açık bir elbise vardı.

Hadi git kuzinini öp, demişti annem, ben salona gi-

rince. (Dört yaşlarında filan olmalıydım; belki de beş.) İlerledim. Kuzin Flaux eğilip beni kendine doğru çekince omzu ortaya çıktı. Bu tenin pırıltısı karşısında kendimi nasıl kaybettim bilmiyorum. Uzattığı yanağına dudaklarımı kondurmak yerine, ışıltılı omzun cazibesine kapılarak omzunu dişleyiverdim. Kuzinim acıdan çığlık attı; ben korkudan bağırdım, sonra da tiksinti içinde tükürdüm. Beni hemen götürdüler, galiba çok şaşırılmışlardı, bu yüzden beni cezalandırmayı unuttular.

Elime geçen o zamana ait bir fotoğrafta, annemin eteklerinin altına sokulmuşum, üzerimde küçük, gülünç, kareli bir elbise, hastalıklı ve haylaz bir edayla, yan yan bakıyorum.

Médicis Sokağı'ndan ayrıldığımızda ben altı yaşındaydım. Tournon Sokağı 2 numarada ve ikinci kattaki yeni dairemiz, bu sokağın, babamın kütüphanesinin pencerelerinin baktığı Saint-Sulpice Sokağı'yla kesiştiği köşedeydi; benim odamın pencereleri büyük bir iç avluya bakardı. En çok da girişteki odayı hatırlıyorum, çünkü orada çok vakit geçirirdim, okula gitmediğim ya da odamda kalmadığım zamanlar etrafında dönüp durmamdan sıkılan annem, gidip “arkadaşım Pierre’le” yani kendi kendime oynamamı tembihlerdi. O odanın alacalı bulacalı halısının üstündeki geniş geometrik motiflerin arasında o meşhur “arkadaşım Pierre”le bilye oynamak kadar zevkli bir şey olamazdı.

Bana tek tek verdikleri en güzel bilyeleri küçük bir fileye doldurmuşum ve onları alelade bilyelerden ayrı tutuyordum. Öyleleri vardı ki, elledikçe güzelliğine bir kez daha hayran kalırdım: özellikle üzerinde beyaz ekvator ve dönence halkaları olan siyah akikten küçük bir bilye, “nişan almak” için kullandığım, açık kahverengi kornalinden saydam bir başkası. Ve kocaman bezden bir torbanın içinde, sonraları gerçek oyun arkadaşları buldu-

ğumda koz olarak kullanılan, kazanılıp kaybedilen her çeşitten bir sürü gri bilye.

Bayıldığım bir başka oyun da, adına kaleydoskop denen o harikalar aletiydi: Gözünüzü bir ucuna dayayıp baktığınızda, karşı uçta iki saydam cam arasına yerleştirilmiş renk renk hareketli cam parçacıklarından oluşan ve her bakışta değişen çiçek desenleri gördüğünüz bir çeşit dürbün. Dürbünün içi, aletin en küçük hareketinde iki cam arasında yer değiştiren optik cam oyunlarını simetrik olarak çoğaltan aynalarla kaplıdır. Çiçek motiflerinin değişken görüntüsü beni anlatılması imkânsız bir hayranlığa sürüklerdi. Cam kırıklarının rengi, şekilleri hâlâ gözümün önünde: en iri parça açık renkte bir yakuttu, üçgen şeklindeydi; ağır olduğu için önce o kayıyor ve bütün parçacıkları itip üzerlerinden geçiyordu; şekli hemen hemen yuvarlak, koyu nar çiçeği renginde bir tane daha vardı; orak ağzı biçiminde bir zümrüt; bir tek rengi aklımda kalmış bir topaz; bir safir ve yaldızlı bakır renginde üç küçük parça. Sahneye asla hep birlikte çıkmazlardı, bazıları tamamen altta gizli kalırdı, bazılarıysa aynanın arka tarafına ve yan kısımlara yarı gizlenmiş olurdu; bir tek o çok önemli yakut hiçbir zaman tamamen kaybolmazdı. Bu oyunu benim kadar seven ama benim kadar sabır göstermeyen kuzinlerim tam bir değişiklik seyredebilmek için aleti her seferinde sallarlardı. Ben öyle yapmazdım: Gözlerimi sahneden ayırmaksızın, dürbünü hafif hafif döndürür, çiçek motifinin yavaş yavaş değişmesine hayran olurdum. Bazen parçalardan birinin hissedilmeyecek biçimde yer değiştirmesi çok şaşırtıcı sonuçlara yol açardı. Meraklanırdım ama büyülenirdim de; fazla sürmedi, bana sırrını açması için aleti zorlamak istedim. Dibini açtım, cam parçacıklarını saydım ve karton kılıfın içinden üç aynayı çıkardım, sonra tekrar yerleştirdim ama yanlarına birkaç cam parçası

daha koydum. Bu düzenleme pek zavallı oldu; artık de-
ğişiklikler insanı şaşırtmıyordu; ama parçaları izledikçe,
aldığımız zevkin nedenini de anlamış oluyordunuz!

Daha sonra aklıma esti, küçük cam parçalarının ye-
rine acayip nesnelere kullandım: bir kalem ucu, bir sinek
kanadı, bir kibrit çöpü, bir sap ot. Görüntü donuktu,
masalsı olmaktan çıkmıştı, ama aynadaki yansımalar yü-
zünden bir bakıma geometrik bir ilginçliği vardı... Sözün
kısası, saatlerce, günlerce bu oyunla vakit geçiriyordum.
Sanırım, bugünkü çocuklar bu oyunu bilmiyorlar, ben
de bu yüzden uzun uzadıya bahsettim.

İlk çocukluğum sırasındaki diğer oyunlar, iskambil,
çıkartma resim, takoz, hepsi de yalnız başına oynanan
oyunlardı. Hiç arkadaşım yoktu... Aslında bir arkadaşım
vardı; gözümün önüne biri geliyor, ama ne yazık ki o bir
oyun arkadaşı değildi. Marie beni Luxembourg Parkı'na
götürdüğünde, orada benim yaşımda bir çocukla karşı-
laştım, narin, yumuşak, sakın ve solgun yüzünün yarısı
kocaman gözlüklerin arkasında saklı bir çocuk; gözlükleri
o kadar koyuydu ki, arkasında ne olduğunu seçemezsiniz.
Artık adını hatırlamıyorum, belki de hiç öğrenmedim.
Ona beyaz tüylü deri paltosu yüzünden Koyun derdik.

– Koyun, neden gözlük takıyorsunuz? (Hatırladığım
kadarıyla ona sen diye hitap etmiyordum.)

– Gözlerim bozuk.

– Bana göstersenize.

Bunun üzerine o korkunç gözlüklerini çıkartmış,
kırıştıırıp durduğu o zavallı gözleri, güvensiz bakışı yü-
reğimi dağılmıştı.

Birlikte oynamazdık; hiç konuşmadan el ele dolaş-
maktan başka bir şey yaptığımızı hatırlamıyorum.

Bu ilk arkadaşlık kısa sürdü. Koyun kısa bir süre
sonra gelmez oldu. Ah! O zaman Luxembourg Parkı
bana nasıl da boş görünmüştü!.. Ama asıl büyük üzün-

tüm, Koyun'un kör olduğunu duyduğum zaman başladı. Marie mahallede çocuğun dadısına rastlamıştı, anneme onunla konuştuklarını anlatıyordu; ben duymayayım diye alçak sesle konuşuyordu ama ben birkaç kelimeyi yakaladım: "Artık ağzının yerini bile bulamıyormuş!" Saçma bir cümle elbette, çünkü insanın ağzını bulması için görmesine gerek yok ki, böyle düşündüm ama gene de çok üzülmüştüm. Odama gidip ağladım ve günlerce uzun süre gözlerim kapalı vaziyette dolaşmaya, gözlerimi hiç açmadan Koyun'un hissetmiş olabileceklerini hissetmeye zorladım kendimi.

Bütün zamanını Hukuk Fakültesi'ndeki ders hazırlıklarına adayan babam, benimle hiç ilgilenmezdi. Günün büyük bir kısmını, benim ancak o çağırırsa girebildiğim geniş ve azıcık loş çalışma odasına kapanarak geçirirdi. Ben babamı gözümde ancak, bir fotoğraftaki küt sakallı, oldukça uzun ve kıvrırcık siyah saçlı haliyle canlandırıyorum; bu görüntüsü olmasa, hatırlayacağım tek şey aşırı yumuşaklığı olurdu. Annem daha sonraları bana, okuldaki meslektaşlarının ona *Vir probus*¹ adını taktıklarını söyledi; bu arkadaşlarından birinden, babama sık sık fikir danışıldığını öğrendim.

Babama karşı, bu mekânın ciddiyetinin daha da artırdığı korkuyla karışık derin bir saygı besliyordum. Çalışma odasına bir tapınağa girer gibi girerdim; kitaplığı loşlukta bir kutsal eşya dolabı gibi yükselirdi; zengin ve koyu tonlardaki kalın bir halı ayak seslerimi boğardı. İki pencereden birinin yanında bir kitap rahlesi vardı; odanın ortasında da üstü kitap ve kâğıt yığılı dev bir masa. Babam *Coutume de Bourgogne* ya da *Coutume de Normandie*² gibi kalın bir kitap arayıp bulur, ikiye katlı

1. (Lat.) Mert adam. (Ç.N.)

2. Bourgogne ya da Normandiya Geleneği.

her yaprağı dört sayfa eden bu tuğla gibi cildi bir kol-tuğun koluna dayayıp açar, kemirici bir böceğin sebatla çalışmasını sürdürdüğü yere kadar sayfa sayfa benimle birlikte izlerdi. Hukukçu eski bir metni incelerken, bu küçücük gizli tüneller karşısında hayranlık duymuş ve kendi kendine şöyle demişti: “Bak işte! Bu çocuğumu eğlendirir.” Çok eğleniyordum, bunun bir nedeni de, babamın da bundan zevk alır gibi görünmesiydi.

Ama çalışma odasının anısı daha çok babamın bana orada okuduğu şeylere bağlı kaldı. Bu konuda onun annemin hiç benimsemediği özel fikirleri vardı; küçük bir çocuğun beynine akıtılması gereken gıda konusunda ikisinin sık sık tartıştıklarını duyardım .Benzer tartışmalar bazen itaat konusunda da patlak verirdi, annem çocuğun anlamaya çalışmadan itaat etmesi gerektiği görüşünde ısrar ederken, babam her zaman her şeyi bana açıklama eğilimindeydi. Annemin benim gibi bir çocuğu İbrani halkıyla kıyasladığını ve Tanrı'nın lütfuyla yaşamadan önce yasaların boyunduruğunda yaşamamanın iyi olduğunu ileri sürüp itiraz ettiğini çok iyi hatırlarım. Bugün annemin haklı olduğunu düşünüyorum; gene de, o zamanlar anneme karşı sık sık bir itaatsizlik ve sürekli bir tartışma hali içindeyken, babam tek sözüyle benden istediği her şeyi elde ederdi. Eğlenmem ve hoşlanmam için ancak kendisinin de eğlenip hoşlanacağı şeyleri önermesinde, bir yöntem izlemekten çok, gönlünden geçene kulak vermesinin yattığını sanıyorum. O günlerde Fransız çocuk edebiyatının sunduğu şeyler saçmalıktan başka bir şey değildi ve babamın benim elimde, daha sonra bana verilen bir kitabı –mesela benim kuşağımın hemen hemen bütün çocukları gibi çok büyük ama aptalca bir zevk aldığımı itiraf edeceğim Madam de Ségur'ü görseydi, üzüleceğini düşünüyorum; neyse ki bu zevk, daha önce babam okurken dinlediğim Molière'den sahneler,

Odyseia'dan pasajlar, *La Farce de Pathelin* ("Pathelin Farsı"), Simbad ya da Ali Baba'nın maceraları ve Maurice Sand'ın *Les Masques* ("Maskeler") kitabında aktarıldığı halleriyle İtalyan komedi tiyatrosundan birkaç farsı dinlerken aldığım zevk kadar büyük değildi; gene Sand'ın kitabındaki Arlequin, Colombine, Polichinelle ya da Pierrot gibi karakterlere, babamın onları kendi sesiyle konuşturmasından sonra hayran olmuştum.

Bu okumaların başarısı öyle büyük oldu ki, bana olan güvenini daha da ileri götüren babam bir gün Eski Ahit'ten Eyüb'ün kitabının başını okumaya karar verdi. Bu, annemin de hazır bulunmak istediği bir deneyimdi; bu nedenle diğer okuma saatleri gibi kütüphanede değil, insanın kendini özellikle annemin evinde gibi hissettiği küçük bir salonda gerçekleşti. Elbette başta bu kutsal metnin tüm güzelliğini anladığımı söyleyemeyeceğim! Ama şurası kesin, bu okuma hikâyenin ağırbaşlılığı kadar, babamın sesindeki ciddiyetle ve huşu içinde kendinden geçişini belli etmek ya da o halini korumak için arada bir gözlerini yuman ve ancak derin bir sevgi, sorgulama ve umut dolu bakışlarını bana yöneltmek için tekrar açan annemin yüz ifadesiyle bende derin izler bıraktı.

Bazı güzel yaz akşamları, yemeği geç yememişsek ve babamın da çok işi yoksa, sorardı:

– Küçük dostum benimle dolaşmaya gelir mi acaba?

Bana hiçbir zaman "küçük dostum"dan başka bir şekilde hitap etmezdi.

– Uslu olacaksınız, değil mi? derdi annem. Çok geç kalmayın.

Babamla dışarı çıkmayı severdim; benimle nadiren ilgilendiğinden, onunla paylaştığım pek az şeyde alışılmamış, ciddi bir yan ve beni büyüleyen bir parça gizem bulunurdu.

Bilmece ya da eşsesli kelime oyunları gibi oyunlar

oynaya oynaya Tournon Sokağı'ndan çıkar, sonra Luxembourg Parkı'nın içinden geçer ya da Saint-Michel Bulvarı'nın Rasathane'nin yanındaki ikinci bahçeye kadar Luxembourg boyunca ilerleyen kısmından yukarı çıkardık. O sıralar, Eczacılık Okulu'nun karşısındaki arsalarda henüz yapılaşma olmamıştı; okul bile yoktu. Altı katlı evlerin yerinde derme çatma barakalardan, eskici dükkânlarından, ikinci el velosipet satan ve kiralayanlardan başka bir şey yoktu. Bu ikinci Luxembourg'un kenarındaki asfalt mı stabilize mi olduğunu bilemediğim alan meraklısına pist görevi görüyordu; yerlerini bisikletlerin aldığı o acayip ve ucube aletlerin üzerine tünerek dönüp dururlar, gecenin içinden geçip gözden kaybolurlardı. Onların gözü peklğine, zarafetine hayran kalırdık. Sele kısmı ve bu hafif taşıtın denge merkezi olan minik arka tekerlek zor seçilirdi. Hareketli ön tekerlek sağa sola yalpalardı; bu alete binen insan düşsel bir varlığı andırırdı.

Gece inerken, müziğiyle bizi kendisine çeken biraz ilerideki çalgılı kafenin ışıkları pırıl pırıl parlardı. Tahta perdenin üzerinden, havagazı lambalarının karpuzlarını değil ama kestane ağaçlarına vuran o tuhaf ışımaya görürdük. Yaklaşırdık. Tahtalar iyice birleştirilmediğinden, oraya buraya gözünüzü dayayıp bakabilirdiniz. O kaynaşma halindeki koyu gölgeli seyirci kalabalığının üzerinden, bir şarkıcı kadının yavan şarkılar döktürdüğü sahnenin büyüleyiciliğini fark ederdim.

Bazen dönüşte yeniden büyük Luxembourg Parkı'ndan geçecek kadar vaktimiz olurdu. Çok geçmeden bir trampet sesi kapanışı ilan ederdi. Son geziciler nöbetçilerin dikildiği çıkışlara gönülsüzce yönelir ve onlardan boşalan o iki yanı ağaçlı geniş yollar arkalarından gizemle dolardı. Böyle akşamlarda gölgelerden, uykudan ve tuhafıktan bitap düşer uyurdum.

Beş yaşından beri ailem beni Matmazel Fleur ve Madam Lackerbauer'in çocuk kurslarına gönderiyordu.

Matmazel Fleur Seine Sokağı'nda¹ oturuyordu. Benim gibi küçükler alfabe ya da yazı sayfaları üzerinde döne döne çalışırken, büyükler –daha doğrusu: büyük kızlar (çünkü Matmazel Fleur'ün derslerine birçok büyük kız devam ederken, erkek olarak sadece küçük oğlanlar geliyordu)– ailelerin de hazır bulunmak zorunda olduğu bir temsilin provalarında hummalı bir faaliyet halindeydiler. *Plaideurs*'den (“Davacılar”) bir perde hazırlanıyordu: Büyük kızlar takma sakallar deniyordu; onların kostüm giydiklerini gördükçe imreniyordum; bundan daha eğlenceli bir şey olamazdı.

Madam Lackerbauer'in derslerinden tek hatırladığım “Ramsden makinesi”, üzerine küçük metal plakaların yapıştırıldığı cam diski ve diski çeviren koluyla fena halde merakımı kurcalayan eski bir elektrikli makine; bazı elektrik direklerindeki levhalarda yazdığı gibi, “ölüm tehlikesi” dolayısıyla dokunmanın kesinlikle yasak olduğu bir makine. Bir gün öğretmen makineyi çalıştırmak istedi; çocuklar etrafında geniş bir halka oluşturmuştu ama çok korktukları için bayağı uzak duruyorlardı; öğretmenin çarpılacağına inanmıştık; kıvrık işaretparmağını aletin ucundaki bakır küreye yaklaştırırken sahiden de biraz titriyordu. Ama en küçük bir kıvılcım dahi çıkmadı... Ah! Çok rahatlamıştık.

Annem Matmazel Fleur ve Madam Lackerbauer'in derslerine Matmazel de Goecklin'in piyano derslerini de eklemek gerektiğine inandığımda yedi yaşındaydım. Bu saf ve masum insanın sanatla ilgilenmekten çok, hayatını

1. Bkz. Ek. (Yazarın notu)

kazanmaya ihtiyacı olduğu hissediliyordu. Çok narindi, solgundu ve her an fenalaşacakmış gibiydi. Galiba karnını zor doyuruyordu.

Uslu durduğum zaman Matmazel de Goecklin bana küçük manşonundan çıkardığı bir resim hediye ederdi. Resmin kendisi bana sıradan görünebilirdi ve bunu hiç umursamazdım; ama resim kokuluydu, kuşkusuz manşonun parfümü sindiğinden olağanüstü kokardı. Resme şöyle bir bakar; kokusunu içime çekerdim, sonra onu bir albüme, büyük mağazaların müşteri çocuklarına dağıttıkları öteki resimlerin –ama onlar kokmazdı– yanına yapıştırırdım. Geçenlerde küçük bir yeğeni eğlendirmek için albümü tekrar açtım: Matmazel de Goecklin’in resimleri hâlâ mis gibi kokuyor; bütün albümü kokutmuşlar.

Gamlarımı ve arpejlerimi yaptıktan, *Bonnes Traditions du Pianiste*’ten (“Piyanistin Kuralları”) birkaç parça tekrarladıktan sonra, yerimi anneme terk ederdim, o da gelip Matmazel de Goecklin’in yanına yerleşirdi. Annem, sanırım alçakgönüllülüğünden asla tek başına çalmazdı; ama dört el olunca kendisini öyle bir kaptırıyordu ki! Bu genellikle Haydn’ın bir senfonisinden bir partiyon, tercihan da, müzik hareketlendiği için –sona yaklaşırken annem daha da hızlı çalmaya başlıyordu– daha az ifade taşıdığını düşündüğünden final bölümü oluyordu. Parçanın notalarını baştan sona yüksek sesle sayardı.

Biraz daha büyüyünce Matmazel de Goecklin artık bizim eve gelmez oldu; ben onun evine derse gittim. Bakımını üstlendiği kendinden büyük, sakat ya da zekâsı biraz kıt ablasıyla birlikte daracık bir dairede yaşıyordu. Herhalde yemek odası gibi kullanılan ön odada bengalilerle dolu büyük bir kafes vardı; iç odada ise piyano; üst tuşlarda öylesine yanlış notalar vardı ki, dört el çaldığımızda, yüksek perdeden çalma arzumu söndürüyordu. İsteksizliğimi kolayca anlayan Matmazel de Goecklin

sızlanan bir sesle sanki bir ruha gizli bir emir verir gibi dalgın dalgın şöyle derdi: “Akortçuyu çağırarak lazım.” Ama ruh söyleneni yerine getirmezdi.

Ailem yaz tatilini Calvados’ta La Rocque Baignard’da, Rondeaux büyükannemin vefatından sonra anneme kalan mülkte geçirmeyi âdet edinmişti. Yılbaşı tatilini Rouen’da annemin akrabalarında, Paskalya’yı ise Uzès’te babaannemin yanında geçirirdik.

Hiçbir şey bu iki aile kadar birbirinden farklı olmaz; hiçbir yer, birbirine zıt etkilerini içimde birleştirdiğim bu iki Fransa taşrası kadar birbirinden farklı olamaz. Çoğu zaman kendimi sanat çalışmalarına yönelmek zorunda kaldığıma inandırmışımıdır, çünkü birbirine taban tabana zıt bu unsurların uyumunu ancak sanat aracılığıyla gerçekleştirebilirdim; aksi halde bu unsurlar içimde tepişir durur, en azından karşılıklı atıştırlardı. Kuşkusuz sadece, kalıtımlarının rüzgârıyla tek bir yöne itilenler güçlü iddialara sahip olabiliyorlar. Tersine, içinde birbirine zıt ama birbirini dengeleyen talepleri barındırıp büyüten melez varlıklara gelince, sanırım, arabulucular ve sanatçılar bunların arasından çıkıyor. Örnekler beni haklı çıkarmazsa, fena halde yanıltılmış olurum.

Ama, benim sezinler gibi olup işaret ettiğim bu yasa şimdiye kadar tarihçilerin merakını pek kurcalamamış olmalı ki, şu satırları yazdığım Cuverville’de elimin altındaki hiçbir biyografide, sözlükte, hatta elli iki ciltlik muazzam *Biographie universelle*’de¹ hangi isme bakarsam bakayım, hiçbir büyük adamın, hiçbir kahramanın anne tarafından kökeni üzerine en küçük bir bilgi göremiyorum. Bu konuya tekrar döneceğim.

1. François-Xavier de Feller’in XVIII. yüzyıl sonunda hazırladığı tarihsel biyografiler sözlüğü.

Tohum Ölmezse, André Gide'in özyaşamöyküsünü anlattığı bir eser. Birinci bölümde yazar Paris'teki çocukluğunu, devamsızlıkla geçen okul yıllarını, arkadaş ve öğretmenlerini, ailesini, ilk yazı denemelerini ve kuzinine beslediği dinsel denebilecek derin aşkı anlatır. İnançlarıyla eğilimleri arasındaki mücadelenin ve hepsini kaynaştırma arzusunun anlatıldığı, daha kısa olan ikinci bölümse Cezayir'e yaptığı bir yolculukta Gide'in kendini ve cinsel eğilimlerini keşfedişinin etrafında şekillenir. Zaten eserin Kutsal Kitap'tan alınma başlığı da yazarın hayatının bir özeti gibidir: "Buğday tanesi yere düşüp ölmezse yalnız kalır; fakat ölürse çok mahsul verir. Hayatını seven onu kaybeder; bu dünyada hayatından nefret edense onu ebedi hayat için saklar." Genç Gide de annesinin baskıcı püriten eğitimi yüzünden ezik, dünyadan bihaber çocuğu öldürüp özgürlüklere açık, hayatı seven, yaratıcı bir delikanlıya dönüşür.

#otobiyografi #okul #inanç #bireyselcilik

